

LES 3 - HET IS EEN #COMPLOT

Taalniveau: vanaf A2, richting B1

Mediawijsheid voor jonge nieuwkomers in Nederland ten tijde van het “nieuwe normaal”

In samenwerking met de Ithaka ISK in Utrecht en de Universiteit Utrecht ontwikkelden en publiceerden we in 2019 de lessenserie Ithaka Media Lab. Met dit lespakket kunnen ISK-docenten zelf lessen geven omtrent een scala aan thema's op het gebied van mediawijsheid.

Vanzelfsprekend voelden wij bij Common Frames, tijdens de corona-uitbraak en de noodzaak tot afstandsleren, de verantwoordelijkheid om een aantal van de lessen uit Ithaka Media Lab aan te passen. Wij zien een kans om deze doelgroep te bereiken op een manier die ook de jongeren weer actief betreft in het maakproces. Met de ondersteuning van docenten van ISK's, en een stimuleringsbijdrage in het kader van de Netwerk Mediawijsheid Challenge #Corona in mei 2020 konden we dit initiatief waarmaken. In 2021 konden we hier nog een extra les over complottheorieën aan toevoegen met de steun van Stichting Horizon.

Voor de transitie van mediawijsheidslessen naar een online omgeving hebben we een aparte (mobiel-vriendelijke) website ontwikkeld, Ithaka Media Lab Online. De (video)lessen worden hier ingebed, zodat ze ook langere tijd voor scholen bruikbaar blijven.

We komen in onze maatschappij steeds vaker complottheorieën tegen. Door onzekerheid rondom de gevolgen van corona en snelle technologische en globale ontwikkelingen voelen groepen mensen zichzelf thuis bij theorieën die een alternatieve blik op de werkelijkheid bieden. Social media heeft daar een aanzwengelende rol in: hoe meer video's je van een bepaalde theorie bekijkt, hoe meer van dit soort video's je krijgt aangeboden en steeds meer een bepaald wereldbeeld bevestigd krijgt. Complottheorieën kunnen hevige gevoelens en twijfels oproepen en ook grote gevolgen in de werkelijkheid hebben. Het is steeds ingewikkelder om te weten wat je nou wel en niet kan geloven. Daarom is het belangrijk dat jongeren, die via social media ook in contact komen met complottheorieën, dit soort uitingen leren herkennen en weten hoe ze hiermee om kunnen gaan.

Tijdens deze les denk je met de leerlingen na over complottheorieën. De leerlingen leren hoe ze complottheorieën kunnen herkennen, hoe ze ontstaan en waar ze betrouwbaar nieuws kunnen vinden. Vervolgens maken ze een eigen complot-meme. Optioneel kun je de les afsluiten met een discussie over de gevolgen van complottheorieën.

Noot voor de docent: een gevoelig onderwerp

Complottheorieën zijn in deze tijden een zeer gevoelig maatschappelijk onderwerp. Het kan zijn dat er leerlingen zijn die zelf overtuigd zijn van alternatieve ideeën, of dat belangrijke mensen in hun omgeving dat zijn. Het is te adviseren om niet in een inhoudelijke discussie terecht te komen, maar deze les te gebruiken als kans om het over het verschijnsel op zichzelf te hebben.

Het kan ook zijn dat er leerlingen zijn die in hun land van herkomst de gevolgen van complottheorieën direct hebben ondervonden. In het voorgesprek dat we met een aantal ISK-leerlingen hadden, vertelden zij dat er in hun landen van herkomst veel complottheorieën de ronde gingen en gaven zij daar voorbeelden van. Wellicht is er ruimte daar ook in de klas aandacht aan te besteden.

Opbouw van de les

- Lesdeel 1 - Intro (5 min)
- Lesdeel 2 - Video's bekijken en bespreken (30 min)
- Lesdeel 3 - Complot-meme maken (45 min)
- Lesdeel 4 - Discussie (optie) (20 min)

In de les zitten een aantal keuze-opties. Naar eigen inzicht kun je de les langer of korter maken.

Benodigdheden

- Digibord
- Presentatie of website, te vinden op www.ithakamedialab.nl/complot
Op deze website staan de filmfragmenten en per lesonderdeel de instructie en de vragen die je samen met de leerlingen kan doornemen. In deze handleiding vindt je per lesonderdeel een beschrijving en soms achtergrondinformatie.
- Woordkaartjes geprint en uitgeknipt (eind van deze handleiding).
- Leerlingen: smartphone met de app www.mematic.com

Lesdeel 1 Intro (5 min)

Introduceer de les en bespreek het begrip 'complottheorie' dat uit twee woorden bestaat. Vraag of de leerlingen ook voorbeelden kennen van complottheorieën.

Lesdeel 2 - Video's bekijken

Jeugdjournaal - complottheorieën

In deze video van het Jeugdjournaal wordt uitgelegd wat een complottheorie is. Bekijk de video samen met de leerlingen tot minuut 1.55.

- Wie kan er uitleggen wat een complottheorie is?
Het idee dat er een geheime afspraak is gemaakt door een groep machtige mensen.
- Aan het einde van de video zegt de presentator: er is geen bewijs. Wat bedoelt hij daarmee?
Dat je niet kan aantonen dat het echt is. Bespreek vervolgens samen het begrip 'bewijs'. Een bewijs is een feit waarmee je kan aantonen dat iets echt klopt.

Platte aarde

In drie video's legt TikTok-vlogger Batya uit waarom zij denkt dat de aarde plat is. Bekijk de drie video's samen met de leerlingen. Bespreek ze vervolgens aan de hand van de vragen.

- Wat vertelt de vlogger je?
Dat zij gelooft dat de aarde plat is
- Welk gevoel krijg je erbij?
Antwoord ligt aan de leerlingen. De vraag over gevoel is belangrijk. De kans is groot dat de leerlingen dit niet zo slim vinden of moeten lachen. Vertel dat complottheorieën ook vaak dreigend zijn, je bang of boos kunnen maken. Misschien kennen ze daar voorbeelden van?

- Wie is de bron: wie heeft het gemaakt?
Batya, een meisje op TikTok
- Waar is dit bericht op geplaatst?
Op TikTok, een social media kanaal
- Hoe kun je zien of je dit bericht kan vertrouwen?
Geeft ze wetenschappelijke bewijzen? Gebruikt ze betrouwbare bronnen? Stelt ze haar vragen aan mensen die er verstand van hebben? Checkt ze de informatie?
Je kan zien dat dit bericht niet betrouwbaar is, omdat ze met bewijzen komt die wetenschappelijk al zijn verklaard. Bijvoorbeeld dat water naar de aarde wordt getrokken en daarom een kromming vormt, of hoe de zwaartekracht werkt.

Optie: Mensen en complottheorieën

Je kan er zelf voor kiezen om dit fragment te bekijken van minuut 2.28-5.44. Het fragment komt uit de televisieserie *Outsiders* van Tim den Besten. Daarin vertelt Bastiaan over zijn geloof in de theorie van de platte aarde. Nadat hij zijn baan en huis verloor is hij gaan nadenken, en gelooft hij dat de aarde plat is. Het geeft een beeld van de mensen achter complottheorieën. Omdat er de laatste tijd zoveel complottheorieën opduiken en gedeeld worden, is het goed om ook te kijken wie de mensen zijn. Wat drijft deze mensen?

Bespreek na het fragment wat de leerlingen gezien hebben van Bastiaan en praat over hun interpretatie van deze situatie.

- Wat gebeurde er in het leven van Bastiaan voordat hij de platte aarde ontdekte?
Het bedrijf van Bastiaan ging failliet, hij verloor al zijn geld.
- Kun jij je hierin inleven?
Er is geen antwoord goed of fout, het gaat om het gesprek.

Complottheorieën verspreiden

In dit fragment van *Het Jeugdjournaal* (3.18-5.18) wordt uitgelegd waarom en hoe complottheorieën verspreid worden. In tijden van onzekerheid is er de behoefte om bepaalde mensen de schuld te geven, of om erin te geloven dat er een groot plan is. Daarnaast kunnen complottheorieën dankzij social media flink verspreid worden. Als je eenmaal filmpjes over een bepaalde theorie hebt bekeken, krijg je er steeds meer aanbevolen. Bespreek het fragment naar aanleiding van de vragen.

- Waarom delen mensen complottheorieën?
In een bange en onzekere tijd hebben mensen de behoefte om een dader te vinden. De dader is degene die het gedaan heeft, die schuldig is.
- Waarom zijn er de laatste tijd zoveel complottheorieën?
Omdat we door corona in een onzekere tijd leven, waarin veel mensen ziek worden, hun baan verliezen en zich aan nieuwe regels moesten houden.
- Welke rol speelt social media bij verspreiden van complottheorieën?
Iedereen mag een complottheorie op social media plaatsen. Als je iets kijkt, dan krijg je nieuwe theorieën aanbevolen die bij dat idee passen.

Complottheorieën herkennen

In dit fragment van *Het Jeugdjournaal* (vanaf 5.18) wordt uitgelegd hoe de leerlingen een complottheorie kunnen checken.

Bespreek de vragen met de klas.

- **Hoe kun je een complottheorie herkennen?**
Als het een bericht is dat je bijna niet kan geloven. Waar je boos, bang of verdrietig van wordt.
- **Waarom kun je zien of nieuws betrouwbaar is?**
Kijk of je het verhaal ook op andere plekken tegenkomt.
- **Waar kun je betrouwbaar nieuws vinden?**
Op grote nieuwssites en kranten. Als er zoiets groots gebeurt dan zouden veel journalisten erover schrijven. Op deze vraag volgt in de volgende slide een toelichting.

Betrouwbaar nieuws

Veel mensen worden zo kritisch dat ze gerenommeerde nieuwsmedia ook niet meer geloven. Met deze informatie leg je uit dat er plekken zijn waar het nieuws zorgvuldig wordt gecontroleerd, zoals NOS, BBC, CNN en Al Jazeera en de grote kranten.

- Wat is het verschil tussen een journalist van de NOS en het TikTok-meisje uit het eerste filmpje? *De journalist is opgeleid om nieuws te brengen. Een journalist probeert zo betrouwbaar mogelijk nieuws te maken en houdt zich daarbij aan regels. Het werk van een journalist wordt gecontroleerd. Batya van Tik-Tok maakt zelf nieuwsfilmpjes op haar eigen kamer. Zij hoeft zich daarbij niet aan bepaalde regels te houden. Zij heeft haar kennis van YouTube van mensen met wie zij het eens is en van mensen die het met haar eens zijn.*

Lesdeel 3 - Complotmeme maken

Memes

Straks gaan de leerlingen een meme maken. Memes kom je veel tegen op internet. Bespreek met de leerlingen wat memes zijn en of ze ze weleens tegenkomen op social media.

Bekijk en bespreek samen met de leerlingen een aantal memes.

- Hillary Clinton adopteert alien baby
Dit is een oud krantenartikel dat nu een internetmeme is. Over Hillary Clinton, politica van de Verenigde Staten, gaan al heel lang veel complottheorieën de ronde. Kennen de leerlingen er misschien een paar?
Dit plaatje is natuurlijk bewerkt en niet echt.
- Heb je je ooit afgevraagd waarom een regenboog als een koepel is gevormd? Hier is je antwoord.
Bespreek met de leerlingen hoe dit beeld in elkaar zit. Dit is een plaatje gemaakt door iemand die de theorie van de platte aarde verspreid. Door de twee plaatjes zo bij elkaar te plaatsen wil hij aangeven dat het helemaal logisch is dat de aarde plat is en er een koepel overheen is.
- Het werd gedeeld op Facebook, dus het moet wel waar zijn.
Deze meme geeft kritiek op neppe berichten op Facebook. Het plaatje erbij is een enorme ijsschots die afbreekt. Die ijsschots symboliseert dat deze zin helemaal niet klopt en net als de ijsschots afbreekt.

Het maken van de zin

Leg de opdracht uit. De leerlingen gaan zelf een meme maken. Daarvoor bedenken ze eerst een complottheorie. Die hoeven ze niet zomaar te bedenken, maar die maken ze van woorden die op woordkaartjes staan. Zorg dat je deze kaartjes van te voren hebt uitgeprint, geknipt en in een bak hebt gedaan. De leerlingen trekken twee woorden uit de bak. Met die twee woorden bedenken ze een complottheorie.

Tip: de opdracht hoeft niet strikt gevolgd te worden. De woordkaartjes zijn een hulpmiddel om tot ideeën te komen. Als de leerlingen zelf op een idee komen of andere kaartjes willen uitkiezen is dat ook goed. Leerlingen die juist graag kritiek willen leveren op complottheorieën of nepnieuws, mogen dat ook doen met hun meme.

Foto's maken

Laat de leerlingen op zoek gaan naar beelden die hun complottheorie kunnen ondersteunen. Spreek van te voren af waar ze mogen fotograferen: in en rondom de school. Misschien moeten de duo's elkaar helpen met fotograferen. Eén belangrijke regel is dat er geen mensen herkenbaar in beeld mogen komen. Dit om te voorkomen dat er memes online zullen worden gedeeld met leerlingen of docenten in beeld.

Het kan zijn dat leerlingen online naar een beeld willen zoeken. Je kan zelf inschatten of dat voor hun idee nodig is, en of ze zichzelf dan extra moeten uitdagen met het bewerken van die foto. Misschien kunnen ze hem donkerder of lichter maken, er iets uitknippen of bijplakken.

Dit kan met de app: Pixlr.

Neem de instructies voor het maken van een meme door op het digibord.
Dit kan klassikaal, maar ook individueel voor duo's die er al sneller aan toe zijn.
De leerlingen kunnen hun meme bewerken in de app <http://www.mematic.com>

Memes bekijken

De leerlingen kunnen hun foto naar je sturen via whatsapp.

Vervolgens kun je de foto's op het digibord bekijken via: <https://web.whatsapp.com>
Bekijk de memes klassikaal en bespreek ze aan de hand van de drie vragen.

- Welk complot wordt hier neergezet?
- Welk beeld is daarbij gekozen?
- Welk gevoel roept de meme op?

Optioneel verdieping: Lesdeel 4 - Discussie

Gevolgen

Voer een gesprek met de leerlingen over de gevolgen van complottheorieën. En vraag hen wat ertegen zou helpen? Misschien kennis van complottheorieën of controle over het internet? Wie moet dat dan controleren? En wat zouden de leerlingen zelf kunnen doen? Bijvoorbeeld: niet zomaar wat delen, altijd eerst checken, andere mensen wijzen op complottheorieën of in gesprek gaan mensen die erin geloven.

Dit onderdeel kan ook gedaan worden in de vorm van een discussie, zoals 'Het Lagerhuis'.

- Ken je zelf voorbeelden van de gevolgen van een complottheorie?
- Wat zou kunnen helpen tegen het verspreiden van complottheorieën?
- Wat kun jij zelf hier tegen doen?

Achtergrondinformatie

Hierbij een aantal achtergrondartikelen en video's voor de docent, die eventueel ook met leerlingen bekeken kunnen worden:

NOS. (2020). Ruzie in de familie door coronadenkbeelden.

<https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2346866-ruzie-in-de-familie-door-coronadenkbeelden-hoe-ga-je-daarmee-om>

NPO3. (2021). Filemon en de complotten.

https://www.npo3.nl/filemon-en-de-complotten/BV_101404802

Snijders, T. (2020). Zo voer je een zinnig gesprek met een complotdenker in je omgeving. Volkskrant

<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/zo-voer-je-een-zinnig-gesprek-met-een-complotdenker-in-je-omgeving~b7d8cc6f/>

Blokkeren

Op social media, zoals YouTube, Facebook en Twitter, worden video's met complottheorieën soms geblokkeerd. Sommige mensen vinden dat heel goed, andere mensen vinden dat geen goed idee.

Stelling

Het is goed dat YouTube video's met complottheorieën blokkeert.

Vraag de leerlingen of ze voor of tegen deze stelling zijn. Vraag ze naar hun argumenten voor het standpunt dat ze innemen. Is het goed dat techbedrijven ingrijpen, of hebben zij dan teveel macht?

Hier zijn een aantal artikelen ter achtergrondinformatie voor de docent:

Lubach. (2020). De online fabeltjesfuik. Zondag met Lubach

<https://www.youtube.com/watch?v=FLoR2Spftwg>

Mirck, A. (2020). Europese waakhond zou big tech moeten dwingen tot transparantie. Parool.

<https://www.parool.nl/columns-opinie/europese-waakhond-zou-big-tech-moeten-dwingen-tot-transparantie~bdb558a0/>

NU.nl. (2021). Twitter verwijdt 70000 accounts die qanon complottheorie deelden.

<https://www.nu.nl/tech/6101381/twitter-verwijdt-70000-accounts-die-qanon-complottheorie-deelden.html>

Afsluiting

Sluit de les af. Bespreek samen welke inzichten de leerlingen hebben opgedaan. Doe dit bijvoorbeeld door leerlingen de beurt te geven en te vragen wat ze hebben geleerd.

- Je weet nu wat een complottheorie is
- Je weet hoe je een complottheorie kan herkennen
- Je weet hoe je kan zien of iets betrouwbare informatie is.

Vierkant	Blauw	Vrouw	Gezin
Geheim	Maan	Alien	Land
Dieren	Vrij	Macht	Ufo
Scholen	Kinderen	Man	Gezond
Ziek	Geld	Vogels	Telefoon
Natuur	Dieren	Heelal	Piramides
Taal	Geschiedenis	Aarde	Straat
Zon	Huis	Karakter	Koning(in)
Zanger	Afval	Sneeuw	Zand